

16 (люстрація димів Житомирського повіту 1748 р.); Од. зб. 1619 III, 2261 III, 2264 III, 2266 III (подимний реєстр Київського повіту 1754 р.); ЦДІА УРСР в Києві. — Ф. 11. — Оп. 1. — Од. зб. 20. — Арк. 157 - 161 зв. (подимний реєстр Київського, Житомирського і Овруцького повітів 1715 р.); Од. зб. 23. — Арк. 9 — 17 зв. (подимний реєстр Київського повіту 1724 р.); Archiwum województwa krakowskiego. Archiwum Sanguszkow. — N 511. — S. 1 — 14 (подимний реєстр Київського повіту 1734 р.); Biblioteka Czartoryskich Muzeum Narodowego w Krakowie. Oddział rękopisów. — N 788. — S. 485 — 625 (подимний реєстр Київського, Житомирського і Овруцького повітів 1754 р.) тощо.

66 Volumina legum. — Kraków. — 1889. — Т. 9. — S. 224

67 Див. висновки 11 — 13.

68 Jablowski A. Wstę. — S. 23 — 25; *idem*. Ukraina. — S. 27 — 28. Слід вказати на те, що А. Яблоновський стосовно останньої третини XVI — першої половини XVII ст. Київський повіт ділить на обводи Любецький, Чорнобильський, Київський, Білоцерківський, Київсько-Корсунський і Черкаський (*Jablonowski A. Wstę.* — S. 25 — 26; *idem* Ukraina. — S. 30 — 32). Під обводом цей автор, як, до речі, і П. Г. Клепатський щодо часу в Київському воєводстві, що передусє адміністративно-територіальній реформі 1565 — 1566 рр. у Великому князівстві Литовському (*Клепатський П. Г.* Вказ. праця. — С. 377 — 430), розуміє територію, яка політичним центром мала староство або державу. Потрібно, однак, зауважити, що термін «обвод» в джерелах останньої третини XVI ст. і пізніше зовсім не фігурує.

69 Див. виноску 65, а також реєстри сплати поголового податку з єврейського населення: АЮЗР. — 1890. — Ч. 5, т. 2. — С. 1 — 64, 203 — 228, 294 — 342, 361 — 400, 481 — 511, 601 — 624, 679 — 697, 707 — 713.

70 Зміни в території Київського воєводства докладно розглядаються в написаній нами докторській дисертації «Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV — XVIII ст. (воєводства і повіти)».

71 Volumina legum. — Т. 9. — s. 327, 331.

72 Крикун М. Г. Територія і повітовий поділ Брацлавського воєводства в XVI — XVIII ст. // Іст. дослідження: Вітч. історія. — 1982. — Вип. 8. — С. 92 — 96.

73 Про те, що з зароського терену «Розкладка» віднесла до Київського і Брацлавського воєводства, див.: Крикун М. Г. Вказ. праця. — С. 90.

74 Там же.

75 Biblioteka Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich we Wrocławiu. Oddział rękopisów. N500. — S. 1 — 89 (Київське воєводство); Biblioteka PAN w Kórniku. Oddział rękopisów. — №1241 (Брацлавське воєводство).

76 АЮЗР. — Ч. 5, т. 2. — С. 601 — 624.

77 ЦДІА УРСР в Києві. — Ф. 8. — Оп. 1. — Од. зб. *idem*. — Арк. 1 — 15.

78 Там же. — Арк. 26 зв. та ін.

79 Крикун М. Г. Вказ. праця. — С. 90.

80 Volumina legum. — Т. 9. — S. 370.

81 Про це свідчить те, що в Київському Центральному архіві зберігалась книга декретів цього суду за 1792 р. (*Каманин И.* Список актових книг, хранящихся в Киевском Центральном архиве // Унив. изв. — Киев, 1862 — 1864. — С. 35. — Отт.)

82 Volumina legum. — Т. 9. — S. 327 — 328, 331.

83 Ibid. — s. 395.

84 Ibid. — s. 396.

Надійшла 1.10.1990 р.

Рассматривается административно-территориальная структура Киевского воєводства XVI — XVIII в.

А. Є. ЗАЯЦЬ

ДИНАМІКА ЧИСЕЛЬНОСТІ МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА XVI — ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII ст. (1566 — 1648)

Розглядаються процеси урбанізації Волинського воєводства в XVI — XVII ст.

Волинська земля почала складатися з другої половини XI ст. і як територіально-адміністративна одиниця проіснувала до 60-х років XVI ст.¹ Згідно з постановою Віленського сейму 1565 — 1566 рр., вона була перетворена у Волинське воєводство².

Деякі міста воєводства існували ще в часи Галицько-Волинського князівства. Це: Володимир (988), Дорогобуж (1084), Луцьк (1085), Перемишль і Турійськ (1097), Чорторійськ, Дубно і Остріг (1100), Заслав (1127), Полонне (1149), Шумськ (1149), Корець (1150), Камінь (1196), Збараж (1211), Кременець (1226), Звягель (1257), Рівне (1283), Степань (1292)³. Ряд з них пізніше отримали магдебурзьке право: Перемишль (1420)⁴, Камінь (1430)⁵, Володимир (1431)⁶, Луцьк (1432)⁷, Дубно (1498)⁸, Дорогобуж (1514)⁹, Кременець (1533)¹⁰, Остріг (1585)¹¹, Полонне (1607)¹².

З XIV — XV ст. майже не маємо звісток про виникнення нових міст на Волині, окрім згадки про Любер (між 1340 — 1382 рр.), Клевань, Четвертню (1409), Колодне (1463 р.)¹³. Важко дати вичерпну відповідь про причини цього «провалу». З одного боку, обмежена кількість джерел, з іншого — чисто об'єктивні моменти. Це і наслідки монголо-татарської навали, яка підірвала продуктивні сили тогочасного суспільства, і період боротьби за ці землі між Польським королівством і Великим князівством Литовським. Але однією з головних, мабуть, причин було те, що тільки починало складатися велике феодальне землеволодіння, а дрібні феодалі не в змозі були закладати міста. Лише з пожвавленням торгово-грошових відносин, появою і становленням фільварків та зростанням феодального землекористування (тобто з кінця XV — початку XVI ст.) і починають масово виникати міста.

Переважна більшість нових міст закладалась на місці існуючих уже поселень. Як приклад розглянемо історію виникнення міста Костянтинова.

В 1501 р. с. Колицинці було надане королем Олександром Івану Лабунському¹⁴. Тоді ще Колицинці були незначним поселенням. У 1561 р. їх було куплено князем К. Острозьким у Василя Лабунського за 5000 кіп литовських грошей¹⁵. Одночасно К. Острозький отримав від короля Сігізмунда-Августа дозвіл «садити» місто з правом проводити ярмарки і торги. Іншим привілесом король надав новому місту магдебурзьке право¹⁶. При впадінні р. Укопоті в р. Случ був збудований замок¹⁷.

© А. Є. Заяць, 1992

Однак не завжди наявність локаційного привілею, виданого феодалу, є ознакою автоматичної появи міста. Дійсно, наявність привілею давала можливість заснувати місто, але траплялось так, що вона, з тих чи інших причин, не була реалізована (Соміно — 1540, Полонка — 1558, Бобрівці — 1560, Вербова — 1564, Глупотин — 1565, Красне — 1577, Ледухів — 1623)¹⁸. Цю картину добре ілюструє випадок із привілеєм, виданим Василю Гулевичу на локацію Качину і Молчанову (1576)¹⁹. Перше поселення так і залишилося селом, а друге уже в 1577 р. згадується як місто, хоча під час збирання побору 1579 р. відзначено: «... з местечка Молчанова, которое ся тепер починает сходити в котором есче ринку ани улиц неть...»²⁰. Однак, навіть реалізувавши це право і ставши містом, поселення не завжди залишалось ним надалі. Так, вище згадане містечко Молчанів вже від 1614 р. проходить у джерелах як село²¹. Подібний шлях пройшов ряд інших міст (Верхів, Добрятин, Квасів, Коблин, Княгинин, Любче, Шпаків та ін.). Ряд міст згадуються у джерелах раніше, ніж відомі локаційні привілеї на ці міста. Так, Теслугові згадується під 1571 р.²², хоча локаційний привілей на поселення відомий лише з 1599 р.²³ Четвертня отримала локаційний привілей у 1571 р.²⁴, але як місто згадується під 1565 р.²⁵. Аналогічна ситуація з Тайкурами: локаційний привілей від 1614 р., а згадка під 1578 р.²⁶, зі Шпановим: привілей на локацію — 1572 р., згадка — 1561 р.²⁷ Світло на ці випадки проливає історія з Остроподем, який почали будувати у 1576 р., а локаційний привілей поселення отримало щойно 1580 р.²⁸ Отже, статусом *de iure* було закріплене те, що звершилося вже *de facto*. При цьому не виключаємо можливості існування для вказаних міст більш ранніх локаційних привілеїв, про які «мовчать» послідовці. На це наводять такі приклади: Звягель отримав два привілеї на локацію — 1519 і 1521 рр., причому другий привілей, «мовчить» про перший²⁹. Рожиці, отримавши привілей на локацію (1567), в 1572 р. згадуються як місто, але 1580 р. — як село, у 1583 і 1589 рр. — знову як місто і раптом, у 1598 р. знову слідує привілей на локацію³⁰. Як видно з тексту повторного привілею, «... то местечко за тым позволеньем продка нашого по немалой части было осело и будувало нижли потом такъ для знищениа и спаленья от поганства татарского, яко и для иных розмаитых припадков барзо спустошало...»³¹. Отже, необхідність видання повторного привілею на локацію міста була викликана татарським знищенням.

Два локаційних привілеї були надані Козину: 1538 і 1561 рр.³²

Зміст другого розкриває причину його появи — у 1538 р. король дозволив «осадити» місто Олехнові і Михайлові Козинським, але смерть батьків обірвала їх починання. Місто дісталось їх племіннику Олексію Козинському, який «... бил нам (королю) чолом абыхмо и ему в том имену его Козине дозволили место садити и торг и корчмы там мети...»³³. Друга спроба виявилась вдалою — від 1569 р. Козин згадується в джерелах як місто³⁴.

Складний шлях становлення пройшло місто Базалія, яке тричі за-

кладалось (1578, 1596, 1614)³⁵. Подібна доля спіткала і Смідин, з історії якого відомо три привілеї на локацію (1508, 1556, 1568)³⁶.

Подібні процеси проходили і у воеводствах сусіднього Польського королівства³⁷.

На становлення та розвиток міст впливав ряд позитивних чи негативних факторів. Стимулювало ці процеси загальне економічне поживання, що мало місце в Польщі у XVI — на початку XVII ст., надання містам магдебурзького права тощо. Виникнення такої значної кількості міських поселень пояснюється і зацікавленістю феодалів, які поряд із своїми амбіційними планами переслідували і фінансові, розуміючи і переконуючись в тому, що з містечок, навіть невеликих, можна отримати прибутків у кілька разів більше, ніж із сіл³⁸.

Перешкодою для нормального розвитку міст було те, що переважна їх більшість належала приватним власникам, дії яких не завжди відповідали об'єктивним законам розвитку міст.

Крім того, міщани виконували цілий ряд феодалських повинностей. Серед їхніх відробіткових обов'язків в інвентарях постійно вказується на обов'язок підтримки в доброму стані шляхетських млинів, ремонту будівель і гребель, виходів на толоки та ін. Значним тягарем була підводна повинність³⁹. Податками типу «донатив», «свент», «індукт» були обкладені купці⁴⁰. На дорогах, в маєтках шляхти з дозволу короля, а часто і без нього з'являлися все нові і нові митниці⁴¹. Обтяжливими для міщан були так звані «лежі» — постої жовнірів у містах, що усвідомлювали самі шляхтичі, просячи сейм увільнити від постоїв міста Волині⁴². Потерпали міста і від «домових воєн» — феодалської міжусобиці⁴³, розміри якої непокоїли навіть королівську владу⁴⁴. Не сприяли нормальному розвитку міст часті віддачі та перевіддачі їх в оренду, застава⁴⁵. Звичним явищем були знущання над міщанами з боку шляхти⁴⁶. Зловживали своїм становищем війти⁴⁷, посада яких часто ставала спадковою; її «уступали» та «переступали» іншим особам⁴⁸. У Луцьку (1581) посаду війта до того «напереступали», що навіть бурмистр і райці не знали, хто у них є війтом⁴⁹.

Деструктивну роль в житті міста відігравали юридички. Інколи король надавав привілеї окремим особам чи групам осіб, в тому числі духовенству, звільняючи їх від підсудності магістрату і виплати податків⁵⁰. Якщо до всього цього додати стихійні лиха (пожежі, пошесті, голод тощо), а також напади татар, то стане ясно: міста розвивалися у досить важких умовах. І все ж таки процес урбанізації Волинського воеводства проходив досить інтенсивно, про що свідчить складена нами табл. 1.

Таким чином, у XVI ст. (до 1565 р. включно) маємо звістки про появу 63 міст, а враховуючи 22 міста, які існували ще з попереднього часу, отримуємо значну кількість міст — 85. З них Соломино, Столпин та Фалимичі, отримавши привілеї на локацію, очевидно, не реалізували цього права, бо в послідовні роки згадуються як села.

Таблиця 1.

Місто	Перша згадка, дозвіл на локацію, надання магдебурзького права	Джерело
Литовж	1501	Архив Юго-Западной России. — Киев, 1907. — Ч. 8, т. 4 — С. 55 (далі: АЮЗР)
Смідин	1508	Arch. Sand. — Lwow, 1890. — Т. 3. — С. 61 — 63.
Тучин	1508	ЛНБ АН України. ВР — Ф. Осс. — Спр. 2836 III. — Арк. 24.
Квасів	1513	АЮЗР. — 1883. — Ч. 1, т. 6. — С. 20.
Деражня	1514	Zr.dz. — Warszawa, 1887. — Т. 5. — С. 42 — 43.
Красилів	1517	ЛНБ АН України. ВР. Ф. Осс. — Спр. 1802. II. — Арк. 38 — 38 зв.
Кузьмин	1517	Arch. Sang. — Т. 3. — С. 156 — 162.
Ковель	1518	AGAD. ML. — Dz. X. — N 216.
Сатіїв	1522	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 12-Арк. 125 зв. — 126 зв. (далі: ЦДАДА)
Острожець	1528	ЦДІА України у м. Києві. — Ф. 220. — Оп. I. — Спр. 20; ЦДАДА. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 12. — Арк. 498 — 499 зв.
Корниця	1529	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 13. — Арк. 114 зв. — 115.
Чернихів	1529	Там же. — Спр. 12. — Арк. 517 зв. — 518; Arch. Sang. — Т. 3. — С. 341 — 342; APWK. AS. Nr 6. — К. 326 — 328.
Порицьк	1531	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. Спр. 17. Арк. 232 зв. — 233.
Сураж	1533	AGAD. ML. — Sum. — Т. 2. — К. 16 V.
Вишва	1538	Ibid. III. — А. 28. — К. 67
Козин	1538	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 20. — Арк. 183 — 183 зв.
Мельниця	1539	Там же. — Спр. 23. — Арк. 43
Олика	1539	Там же. — Арк. 126 зв.
Торчин	1539	Там же.
Сомино	1540	AGAD. ML. — Dz. III. — А. 28. — К. 73 v.
Миляновичі	1543	Ibid. — К. 49.
Фалимичі	1543	Ibid. — К. 49.
Берездів	1546	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 29. — Арк. 26 — 27 зв.
Берестечко	1547	Там же. — Спр. 31. — Арк. 111 — 111 зв.
Боремель	1547	Там же. — Спр. 22. — Арк. 73 — 73 зв.

Продовження табл. 1

Місто	Перша згадка, дозвіл на локацію, надання магдебурзького права	Джерело
Дорогостай	1547	Там же. — Спр. 31. — Арк. 111 зв. — 112.
Любче	1547	Там же. — Спр. 22. — Арк. 99 зв.
Милятин	1547	Там же. — Спр. 21. — Арк. 222 — 222 зв.
Ляшки	1550	АЮЗР. — 1911. — Ч. 8, т. 6. — С. 7 — 9.
Шумбар	1552	АЮЗР. — 1909. — Ч. 8, т. 3. — С. 29.
Вишгородок	1554	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 33. — Арк. 171 зв. — 172.
Ляхівці	1554	Там же. — Арк. 196 зв. — 197 зв.
Ожиговці	1556	Там же. — Спр. 38. — Арк. 84 зв. — 86.
Горохів	1557	AGAD. ML. — Sum. — Т. 4. — К. 3 v.
Локачі	1557	ЦНБ АН УРСР. — Ф. 2. — Спр. 1391. — Арк. 111 — 116 зв.
Свинюхи	1557	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 442. — Оп. 103. — Спр. 199. — Ч. II. — Арк. 270.
Варковичі	1557	Там же. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 41. — Арк. 565 зв.
Коблин	1558	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 33. — Арк. 174 — 175.
Муравиця	1558	Там же. — Спр. 251. — Арк. 222 зв.
Полонка	1558	Там же. — Спр. 38. — Арк. 176 — 176 зв.
Голятин (Звенигород)	1559	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. Спр. I. — Арк. 93 зв.
Добратин	1559	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 33. — Арк. 219 — 220.
Красносілка	1559	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 33. — Арк. 357 — 357 зв.
Межиріч	1559	Там же. — Спр. 38. — Арк. 225 — 226 зв.
Столпин	1559	Там же. — Арк. 225 — 226 зв.
Чорторія	1559	Там же. — Арк. 219 — 220.
Бобрівці	1560	Там же. — Арк. 340 — 341.
Вишнівець	1560	Там же. — Арк. 248 зв. — 249 зв.
Дорофіїв	1560	Там же. — Арк. 249 зв. — 250 зв.
Крупа	1561	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Спр. 3 — Арк. 71 зв.
Старокостянтинів	1561	ЛНБ АН УРСР. ВР. — Ф. Осс. — Спр. 1802/1. — Арк. 36 зв.; АЮЗР. — К., 1887. — Ч. 7. — Т. I. — С. 212 — 213.

Таблиця 1.

Місто	Перша згадка, дозвіл на локацію, надання магдебурзького права	Джерело
Литовж	1501	Архив Юго-Западной России. — Киев, 1907. — Ч. 8, т. 4 — С. 55 (далі: АЮЗР)
Смідин	1508	Arch. Sand. — Lwow, 1890. — Т. 3. — С. 61 — 63.
Тучин	1508	ЛНБ АН України. ВР — Ф. Осс. — Спр. 2836 III. — Арк. 24.
Квасів	1513	АЮЗР. — 1883. — Ч. 1, т. 6. — С. 20.
Деражня	1514	Żr.dz. — Warszawa, 1887. — Т. 5. — С. 42 — 43.
Красилів	1517	ЛНБ АН України. ВР. Ф. Осс. — Спр. 1802. II. — Арк. 38 — 38 зв.
Кузьмин	1517	Arch. Sang. — Т. 3. — С. 156 — 162.
Ковель	1518	AGAD. ML. — Dz. X. — N 216.
Сатіїв	1522	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 12-Арк. 125 зв. — 126 зв. (далі: ЦДАДА)
Острожець	1528	ЦДІА України у м. Києві. — Ф. 220. — Оп. I. — Спр. 20; ЦДАДА. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 12. — Арк. 498 — 499 зв.
Корниця	1529	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 13. — Арк. 114 зв. — 115.
Чернихів	1529	Там же. — Спр. 12. — Арк. 517 зв. — 518; Arch. Sang. — Т. 3. — С. 341 — 342; АРВК. АS. Nr 6. — К. 326 — 328.
Порицьк	1531	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. Спр. 17. Арк. 232 зв. — 233.
Сураж	1533	AGAD. ML. — Sum. — Т. 2. — К. 16 V.
Вижва	1538	Ibid. III. — А. 28. — К. 67
Козин	1538	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 20. — Арк. 183 — 183 зв.
Мельниця	1539	Там же. — Спр. 23. — Арк. 43
Олика	1539	Там же. — Арк. 126 зв.
Торчин	1539	Там же.
Сомино	1540	AGAD. ML. — Dz. III. — А. 28. — К. 73 v.
Милянєвичі	1543	Ibid. — К. 49.
Фалимичі	1543	Ibid. — К. 49.
Берездів	1546	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 29. — Арк. 26 — 27 зв.
Берестечко	1547	Там же. — Спр. 31. — Арк. 111 — 111 зв.
Боремель	1547	Там же. — Спр. 22. — Арк. 73 — 73 зв.

Продовження табл. 1

Місто	Перша згадка, дозвіл на локацію, надання магдебурзького права	Джерело
Дорогостай	1547	Там же. — Спр. 31. — Арк. 111 зв. — 112.
Любче	1547	Там же. — Спр. 22. — Арк. 99 зв.
Милятин	1547	Там же. — Спр. 21. — Арк. 222 — 222 зв.
Ляшки	1550	АЮЗР. — 1911. — Ч. 8, т. 6. — С. 7 — 9.
Шумбар	1552	АЮЗР. — 1909. — Ч. 8, т. 3. — С. 29.
Вишгородок	1554	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 33. — Арк. 171 зв. — 172.
Ляхівці	1554	Там же. — Арк. 196 зв. — 197 зв.
Ожиговці	1556	Там же. — Спр. 38. — Арк. 84 зв. — 86.
Горохів	1557	AGAD. ML. — Sum. — Т. 4. — К. 3 v.
Локачі	1557	ЦНБ АН УРСР. — Ф. 2. — Спр. 1391. — Арк. 111 — 116 зв.
Свинохи	1557	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 442. — Оп. 103. — Спр. 199. — Ч. II. — Арк. 270.
Варковичі	1557	Там же. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 41. — Арк. 565 зв.
Коблин	1558	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 39. — Арк. 174 — 175.
Муравиця	1558	Там же. — Спр. 251. — Арк. 222 зв.
Полонка	1558	Там же. — Спр. 38. — Арк. 176 — 176 зв.
Голятин (Звенигород)	1559	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. Спр. I. — Арк. 93 зв.
Добратин	1559	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 38. — Арк. 219 — 220.
Красносліка	1559	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 37. — Арк. 357 — 357 зв.
Межиріч	1559	Там же. — Спр. 38. — Арк. 225 — 226 зв.
Столпин	1559	Там же. — Арк. 225 — 226 зв.
Чорторія	1559	Там же. — Арк. 219 — 220.
Бобрівці	1560	Там же. — Арк. 340 — 341.
Вишнівець	1560	Там же. — Арк. 248 зв. — 249 зв.
Дорофіїв	1560	Там же. — Арк. 249 зв. — 250 зв.
Крупа	1561	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Спр. 3. — Арк. 71 зв.
Старокостянтинів	1561	ЛНБ АН УРСР. ВР. — Ф. Осс. — Спр. 1802/II. — Арк. 36 зв.; АЮЗР. — К., 1887. — Ч. 7. — Т. I. — С. 212 — 213.

Закінчення табл. 1

Місто	Перша згадка, дозвіл на локацію, надання магдебурзького права	Джерело
Шпанів	1561	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 4. — Арк. 6 — 7.
Жорнів	1562	Там же. — Арк. 106 — 106 зв.
Млинів	1562	Там же. — Арк. 98.
Торговиця	1562	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 38. — Арк. 341 зв. — 342 зв.
Гриців	1563	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 5. — Арк. 130 — 130 зв.
Жидичин	1563	Там же. — Арк. 66.
Сокіл	1563	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 38. — Арк. 491 — 492 зв.
Вербове	1564	Там же. — Арк. 443 зв. — 444 зв.
Жуків	1564	Там же. — Спр. 39. — Арк. 604 — 605.
Несухойжі	1564	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 6. — Арк. 182 зв.
Радзивилів	1564	Там же. — Арк. 80 зв.
Глупотин	1565	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 39. — Арк. 557 зв. — 558.

З 1566 (рік утворення воєводства) по 1589 р. (рік останнього побороваго ресстру, наведеного в публікації О. Яблоновського) маємо звістки про появу таких міст (дозвіл на локацію, надання магдебурзького права, перша згадка (див.: табл. 2).

В літературі утвердилась думка, що в середині — другій половині XVI ст. у Волинському воєводстві було 69 міст⁵¹. Таку ж цифру подас і О. І. Баранович, яку і запозичують в основному всі дослідники⁵².

Ця думка базувалася на даних поборових реєстрів 1570, 1577, 1583, 1589 рр. Але річ у тому, що фактично дослідники спиралися не на самі поборові реєстри, а на зведену їх таблицю, складену О. Яблоновським для показу того, скільки ланів землі належало волинським містам⁵³. У ній нараховувалося 69 міст, загалом же в опублікованих поборових реєстрах налічувалося 84 міста, а під 1570 р. їх фігурує 43. Зазначимо, що дослідники відзначали неповноту поборових реєстрів і низький рівень їх публікацій О. Яблоновським⁵⁴.

Отже, з 1566 по 1589 р. в джерелах с відомості про появу 59 нових міст. Реально ж на 1589 р. на Волині нараховувалося близько 106 міст.

З 1590 по 1629 р. (рік збору так званого «подимного») маємо відомості про появу таких міст (дозвіл на локацію, надання магдебурзького права, перша згадка (табл. 3).

Після 1629 р. джерела містять відомості про появу ще одинадцяти міст (табл. 4).

Таким чином, у розглядуваний період джерела згадують 200 міст.

Таблиця 2.

Місто	Перша згадка, дозвіл на локацію, надання магдебурзького права	Джерело
Рожиці	1567	Там же. — Спр. 48. — Арк. 100 — 100 зв; Спр. 50. — Арк. 85 — 86.
Андріїв (Новий Вишневець)	1568	Там же. — Спр. 51. — Арк. 211 — 212 зв.
Киселин	1568	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 28. — Оп. I. — Спр. 3. — Арк. 58 зв. — 59.
Озеряни	1568	Там же. — Ф. 25. — Оп. I. Спр. 10. — Арк. 69 зв.
Попівці	1568	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 51. — Арк. 211 — 212 зв.
Хупків	1568	Там же. — Спр. 50. — Арк. 253 зв. — 253 а зв.
Берестко	1569	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 11. — Арк. 562.
Білів	1569	AGAD. ASK — Dz. I. — N 31. — K. 219 v.
Верба	1569	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 44. — Оп. I. — Спр. I. — Арк. 108 — 109.
Киликий	1569	AGAD. ASK. — Dz. I. — N. 31. — K. 224 v.
Колоден	1569	Ibid. — K. 227.
Красилів	1569	Ibid.
Маначин	1569	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 22. — Оп. I. — Спр. 2. — Арк. 16 — 17.
Хорлуп	1569	Там же. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 11. — Арк. 185 — 185 зв. AGAD. ASK. — Dz. I. — N 31. — K. 227.
Верхів	1570	Zr. dz. — T. 19. — S. 28.
Гоща	1570	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 12. — Арк. 314 зв. — 315.
Жабче	1570	Там же. — Арк. 504.
Красне	1570	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 191. — Арк. 160 — 162.
Купіль	1570	Там же. — Арк. 97 — 99 зв.
Судилків	1570	Там же. — Ф. 44. — Оп. I. — Спр. I. — Арк. 155 — 157 зв.
Сульжин	1570	Zr. dz. — T. 19. — S. 15.
Хорів	1570	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 28. — Оп. I. — Спр. 5. — Арк. 158 зв. — 159.
Кошер	1571	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 192 — Арк. 72 зв.
Теслугів	1571	ЦДІА УРСР. — Ф. 22. — Оп. I. — Спр. 4. — Арк. 90 зв.
Красностав (Хлапотин)	1573	Там же. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 14. — Арк. 80 зв.

Місто	Перша згадка, дозвіл на локацію, надання магдебурзького права	Джерело
Волочиск	1575	Там же. — Спр. 15. — Арк. 368.
Білокамінь	1576	AGAD. ASK. — DZ. I. — N 31. — К. 290 v.
Качин	1576	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 193. — Арк. 66 зв. — 68 зв.
Крупець	1576	Там же. — Спр. 216. — Арк. 47 зв. — 49.
Маренин	1576	AGAD. ASK. — Dz. I. — N 31. — К. 292 v.
Молчанів	1576	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 193. — Арк. 66 зв. — 68 зв.
Остропіль	1576	Острозький літописець // Бевзо О. А. Львівський літопис і Острозький літописець. — К., 1971. — С. 129.
Серкизів	1576	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 44. — Оп. I. — Спр. 1. — Арк. 649.
Тесів	1576	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 193. — Арк. 92 зв. — 93а.
Красне	1577	Там же. — Арк. 101 зв. — 102 зв.
Стрийка	1577	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 22. — Оп. I. — Спр. 5. — Арк. 30 зв.
Базалія	1578	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 195. — Арк. 122 — 125.
Городок	1578	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 18. — Арк. 258 — 258 зв.
Мильське	1578	Там же. — Арк. 234 — 235 зв.
Мосар	1578	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 195. — Арк. 21 — 22.
Рахманів	1578	Там же. — Арк. 85 — 87.
Тайкури	1578	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 18. — Арк. 142 — 144 зв.
Березьк	1579	AGAD. ASK. — Dz. I. — N 31. — К. 34 v.
Білогородка	1579	APWK. AS. — N 31. — К. 2.
Верещак	1579	AGAD. ASK. — Dz. I. — N 31. — К. 125 v.
Загорів	1579	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 28. — Оп. I. — Спр. 12. — Арк. I зв.
Колки (Романів)	1579	AGAD. ASK. — Dz. I. — N 31. — К. 19 v.
Лабунь	1579	Ibid. — К. 140.
Плебанівка	1579	Ibid. — К. 121 v.
Ярофіївка	1579	Ibid. — К. 138
Вербовець	1583	Žr. dz. — T. 19. — S. 132.

Місто	Перша згадка, дозвіл на локацію, надання магдебурзького права	Джерело
Гориньград (Крупа)	1583	Ibid. S. 91.
Козлин	1583	BZN. DR. — N 3669/II. — К. 174.
Кустин	1583	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 30. — Арк. 633 зв. — 634.
Янушпіль (Ямпіль)	1583	Žr. dz. — T. 19. — S. 127.
Березне (Андріїв)	1584	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 31. — Арк. 188 зв. — 189 зв.
Княгинин	1584	Там же. — Спр. 28. — Арк. 854 зв.
Межирич	1589	Žr. dz. — T. 19. — S. 153.

Таблиця 3.

Місто	Перша згадка, дозвіл на локацію, надання магдебурзького права	Джерело
Воробіївка	1590	ЦДІА УРСР у м. Львові. — Ф. 773. — Оп. I. — Спр. 36. — Арк. 2.
Глухи	1590	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 199. — Арк. 87 зв. — 88.
Базар	1591	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 39. — Арк. 269 зв.
Сарнівці	1592	Там же. — Ф. 22. — Оп. I. — Спр. 8. — Арк. 434.
Володимирець	1593	Там же. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 43. — Арк. 325 — 325 зв.
Олександрія	1594	BZN. DR. — N 3669/II. — К. 143.
Смолдирів	1596	Ibid. — К. 306.
Баранівка	1597	Ibid. — К. 373.
Панасівка	1597	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 22. — Оп. I. — Спр. 11. — Арк. 115.
Ярунь	1598	Там же. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 53. — Арк. 250 зв.
Раймісто	1598	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 54. — Арк. 685.
Закриниче	1599	APWK. AS. — N 47. — К. 1 — 6.
Воронівці	1601	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 202. — Арк. 85 — 85 зв.
Красний Корець	1601	ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 66. — Арк. 94.
Корчик	1601	Там же. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 71. — Арк. 65.
Олександрове	1601	Там же. — Ф. 22. — Оп. I. — Спр. 12. — Арк. 134.

Продовження табл.3

Місто	Перша згадка, дозвіл на локацію, надання магдебурзького права	Джерело
Дрибів	1602	Там же. — Спр. 13. — Арк. 36 зв.
Орлеє	1602	Там же. — Арк. 455.
Вишеньки (Новий Острів)	1603	Там же. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 68. — Арк. 60.
Бережниця	1607	Там же. — Спр. 87. — Арк. 25.
Кунів	1607	Там же. — Арк. 143.
Красиловець	1609	Там же. — Спр. 83. — Арк. 178
Ланівці	1611	Там же. — Ф. 22. — Оп. I. — Спр. 19. — Арк. 124 зв.
Тихомль	1616	Starozytna Polska. — Т. 2, cz. 2. — S. 931.
Краснопіль	1617	AGAD. Arch. Lubomirskich z Maley Wsi. — N 349. — Р. 17. — К. 13 — 16.
Птиче	1617	ЦДДА УРСР у м. Києві. — Ф. 21. — Оп. I. — Спр. 56. — Арк. 30.
Смохот	1618	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 207. — Арк. 76 зв. — 78.
Гулевичі (Грушівня)	1619	ЦДДА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 117. — Арк. 325.
Почаїв	1619	Там же. — Ф. 22. — Оп. I. — Спр. 29. — Арк. 82 зв. — 83.
Шепетин	1619	Там же. — Ф. 21. — Оп. I. — Спр. 63. — Арк. 299 — 299 зв.
Дубрівка	1620	BZN. DR. — N 3669/II. — К. 323 — 324 v.
Олексинець (Андріїв)	1620	Там же. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 116. — Арк. 484.
Соснівка	1620	АРWK. AS. — N 56. — К. 44.
Ледухів	1623	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 209. — Арк. 304 — 304 зв.
Бабин	1624	ЦДДА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 140. — Арк. 94.
Городище	1625	АРWK. AS. — N 64/9. — К. 26.
Стобихва	1625	ЦДДА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 146. — Арк. 29 зв.
Шепетівка	1625	АРWK. AS. — N 64/9. — К. 41 — 42.
Янів	1625	ЦДДА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 145. — Арк. 79 зв.
Казимирів	1629	Там же. — Спр. 170. — Арк. 856 зв.
Курчиці (Сокіл)	1629	Там же. — Арк. 233.
Лешнів	1629	Там же. — Арк. 625 зв.
Острожок	1629	Там же. — Арк. 549 зв.

Закінчення табл.3

Місто	Перша згадка, дозвіл на локацію, надання магдебурзького права	Джерело
Перетянин	1629	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 210. — Арк. 120 — 121.
Перстин	1629	ЦДДА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 170. — Арк. 745.
Ярунь	1629	Там же. — Арк. 384.

Таблиця 4.

Місто	Перша згадка, дозвіл на локацію, надання магдебурзького права	Джерело
Базалія	1631	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 211. — Арк. 111 — 112.
Кошовград	1631	Там же. — Арк. 55 — 55 зв.
Славутин	1633	АРWK. AS. — N. 64/13. — К. 53 — 56.
Фошків	1634	Ibid. — К. 48 — 51.
Рилавиця	1634	ЦДДА УРСР у м. Києві. — Ф. 28. — Оп. I. — Спр. 69. — Арк. 1371.
Іванівці	1635	Там же. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 195. — Арк. 400.
Немиричів	1636	ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 215. — Арк. 36 зв. — 38.
Михнівка	1637	Цинкаловський О. Містечко Михнівка // Життя і знання. — 1933. — № 11. — С. 312.
Новомалин	1645	ЦДДА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 242. — Арк. 616.
Борове	1647	Україна перед Визвольною війною 1648 — 1654 рр. — К., 1946. — С. 180.
Осницьк	1648	Там же. — С. 161.

Однак, як вже відзначалось вище, не всі поселення протягом цього часу залишались містами. Вважаємо за доцільне провести за цією ознакою градацію міст Волині на три категорії.

1) Поселення, які, отримавши привілей на локацію, не втілили його реально у життя (нереалізована локація). Таких поселень — вісім.

2) Поселення, які реалізували вказане вище право, але через певний час знову стали селами (невдала локація). Таких міст майже 44.

3) Поселення, які, ставши містами, залишались ними майже весь розглядуваний період (стали міста). Їх налічувалося близько 144.

На 1566 р. джерела інформують про наявність у Волинському воєводстві 83 міст. Але реально їх існувало близько 79 (Луцький повіт — 44, Володимирський — 12, Кременецький — 23).

Таблиця 5.

Роки	Нові міста
1500 — 1509	3
1510 — 1519	5
1520 — 1529	4
1530 — 1539	7
1540 — 1549	9
1550 — 1559	18
1560 — 1569	32
1570 — 1579	36
1580 — 1589	8
1590 — 1599	12
1600 — 1609	10
1610 — 1619	8
1620 — 1629	16
1630 — 1639	8
1640 — 1648	7

До 1648 р. у джерелах згадувалося 200 міст, а існувало їх близько 143 (Луцький повіт — 77, Володимирський — 17, Кременецький — 49). До цих міст вважаємо за доцільне додати ще чотири — Кашівка, Оздутичі (Новий Брусилів), Острівець, Троянівка. Вони згадуються у подимному реєстрі 1662 р., але, на нашу думку, існували до 1648 р., бо малоймовірно, щоб вони з'явилися під час війни⁶⁵. Тобто в 1566 — 1648 рр. кількість міст на Волині зросла майже удвічі. Ілюструє цей процес за даними джерел по десятиліттях складена нами табл. 5.

Як видно, найбільш бурхливий процес містобудування припадає на 50 — 70-ті роки XVI ст., помітно знижуючись на кінець періоду.

Переважає більшість волинських міст були невеликими, що, однак, не може свідчити про їх «неповноцінність». Малі міста були в першу чергу місцями ярмарок і торгів для навколишніх сіл, осередком місцевого обміну; до певної міри можна назвати їх посередниками між великими містами і селом. Малі міста часто були центрами адміністративно-господарських комплексів, резиденціями магнатів і шляхти, частково — осередками культури. Треба зазначити, що малі міста були характерною рисою середньовічної урбаністики⁶⁶. Щодо Волині, то наявність такої значної кількості міських поселень, динамічність їх появи свідчать про бурхливий процес урбанізації регіону в окресленому часі.

¹ Котляр Н. Ф. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волинской Руси IX — XIII вв. — Киев, 1985. — С. 42, 80 — 81; Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. — К., 1984. — С. 13 — 15.

² Любавский М. Литовско-русский сейм.: Опыт по истории учреждения в связи с

внутренним строем и внешнею жизнью государства. — М., 1900. — С. 719 — 726. Приложение. — Док. № 79. — С. 228 — 229; Лаппо И. И. Великое княжество Литовское во второй половине XVI в.; Литов. Рус. совет и его сеймик. — Юрьев, — 1911. — С. 58.

³ Летопись по Ипатскому списку. — Спб., 1871. — С. 84, 144, 175, 180, 270, 273, 276, 313, 468, 488, 500, 555, 616; Летопись по Лаврентьевскому списку. — Спб., 1897. — С. 283. Monumenta Poloniae historica. — Lwow, 1864. — Т. 2. — Р. 815.

⁴ Архив Юго-Западной России. — Киев, 1907. — Ч. 8, т. 5. — С. 3 — 6а (далі: АЮЗР).

⁵ Історія міст і сіл Української РСР.: Волинська область. — К., 1970. — С. 247.

⁶ АЮЗР. — Киев, 1869. — Ч. 5, т. 1. — С. 28 — 34.

⁷ Там же. — С. 1 — 2.

⁸ Львів. наук. АН УРСР ім. В. Стефаника. Від. рукописів. Фонд Оссолинських. — Спр. 1802/II. — Арк. 45 зв. (далі: ЛНБАН УРСР. ВР. Ф. Осс.); Archiwum ksiazat Sangusko-w Sławucie. — Lwow, 1887. — Т. 1. — S. 114 — 115; Т. 3. — S. 50 — 53 (далі: Arch. Sang.).

⁹ Arch. Sand. — Т. 3. — S. 120 — 122.

¹⁰ В літературі зустрічається у 1538 р. (див.: Історія Української РСР. — К., 1979. — Т. 1, кн. 2. — С. 42; Радянська енциклопедія історії України. — К., 1970. — Т. 2 — С. 501). Відома ще копія привілею Кременця від 1536 р. (Центральна наукова бібліотека АН УРСР ім. В. І. Вернадського. Відділ рукописів. — Ф. 61. — Спр. 774. — Арк. 1 — 7 зв.; ф. 2. — Спр. 22113. — Арк. 2; Спр. 22120. — Арк. 3 — 3 зв.; — Спр. 22121. — Арк. 3 зв. — Спр. 22122. — Арк. 4 зв. (далі: ЦНБАН УРСР. ВР). Цікаво, що в тексті привілею від 1538 р. не згадується привілей 1536 р. В свою чергу привілей 1536 р. «мовчить» про привілей 1533 р. Оригінал останньої знаходився у Варшаві. (Archiwum Głównie Akt Dawnych w Warszawie. Metryka Litewska. — Dz. X. — N 221. (далі: AGAD. ML).

Однак і цей привілей, як видно з його змісту, є лише конфірмаційним. Відомі також копії та пізніші конфірмації цього привілею (ЦНБ АН УРСР. ВР. — Ф. 61. — Спр. 767. — Арк. 1 — 10; Спр. 773. — Арк. 1 — 9). Аналогічні приклади «повчання» наводять у своїй праці С. Курась: Kuras S. Przywileje prawa niemieckiego miast i wsi Małopolskich z XIV — XV wieku. — Wrocław, 1971.

¹¹ Центральний державний архів давніх актів СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 198. — Арк. 26 зв. — 27 зв. (далі: ЦДАДА СРСР); Ковальський Н. П. Источники по социально-экономической истории Украины XVI — первой половине XVII века.: Структура источниковой базы. — Днепропетровск, 1982. — Прил. — С. 69 — 71. Цікаво, що в Острозі вийт згадується до 1585 р. — у 1576 р. 1581, 1583 рр. (ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. — I. — Спр. 16. — Арк. 119 зв.; Спр. 24. — Арк. 24 зв. — 25; Zrządka dziejowe. — Warszawa, 1889. — Т. 19. — S. 140. (далі: Zr. dz.).

¹² Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Dział rękopisów. — N 3669/II. — К. 365 v. (далі: BZN. DR.).

¹³ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego. — Warszawa, 1884. — Т. 5. — S. 375; Arch. Sang. — Т. 1. — S. 54; Т. 3. — S. 18; Полное собрание русских летописей. — Спб., 1856. — Т. 7. — С. 240, 241.

¹⁴ Грамоты великих князей литовских с 1390 по 1569 год. — Киев, 1868. — С. 33 — 35, 42.

¹⁵ ЛНБ АН УРСР. ВР. Ф. Осс. — Спр. 1802/II. — Арк. 36 зв., 39 зв.; АЮЗР. — Киев, 1886. — Ч. 7, т. I. — С. 212 — 213.

¹⁶ ЛНБ АН УРСР. ВР. Ф. Осс. — Спр. 1802. II. — Арк. 36 зв.

¹⁷ Там же. Ф. Радзімінських. — Спр. 39. I. — Арк. 15 — 15 зв.

¹⁸ ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Спр. 38. — Арк. 176 — 176 зв., 340 — 341, 443 зв. — 444 зв.; Спр. 39. — Арк. 176 — 176 зв.; Спр. 193. — Арк. 101 зв. — 102 зв.; Спр. 209. — Арк. 304 — 304 зв.; AGAD. ML. — Dz. III. — NA — 28. — К. 73v.

¹⁹ ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Спр. 193. — Арк. 66 зв. — 68 зв. Ця грамота була внесена 10. 06. 1579 р. до Луцької гродської книги. ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 19. — Арк. 522.

²⁰ AGAD. Archiwum Skarbu Koronnego. — Dz. I. — №31. — К 61 v. (далі: AGAD, ASK).

²¹ ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 28. — Оп. I. — Спр. 46. — Арк. 201; ЦНБ АН УРСР. ВР. — Ф. 2. — Спр. 13660. — Арк. 61.

- 22 ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 22. — Оп. I. — Спр. 4. — Арк. 90 зв.
 23 Там же. — Ф. 21. — Оп. I. — Спр. 35. — Арк. 175 зв. — 176 зв.
 24 ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 192. — Арк. 82 зв. — 83 зв.
 25 ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 7а. — 365 зв.; 240 зв., 386.
 26 Там же. — Спр. 18. — Арк. 142 — 144 зв.; *Balinski M., Lipinski T.* Starożytna Polska pod wzgl. dem. historycznym, geograficznym i statystycznym. — Warszawa, 1845. — Т. 2, cz. 2. — S. 850.
 27 ЦДАДА СРСР. — Ф. 389 — Оп. I. — Спр. 191. — Арк. 232 зв. — 235 зв.; ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Спр. 4. — Спр. 6 — 7.
 28 Львівський літопис і Острозький літописець. — К., 1971. — Арк. 129; ЛНБ АН УРСР. ВР. — Ф. Осс. — Спр. 1802/II. — Арк. 50 зв. — 51 зв.; ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 195. — Арк. 310 зв. — 314.
 29 Arch. Sang. — Т. 3. — S. 192; *Archiwum* Panstowe wojewodstwa Krakowskiego. Archiwum Sanguszkow. — N 6. — K. 148.
 30 ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 48. — Арк. 100. — 100 зв.; Спр. 50. — Арк. 85 — 86; ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Спр. 13. — Арк. 25 зв. — 26, 343 зв.; Спр. 21. — Арк. 59; ЦНБ АН УРСР. ВР. — Ф. 2. — Спр. 21635. — Арк. 20 — 24.
 31 ЦНБ АН УРСР. ВР. — Ф. 2. — Спр. 21635. — Арк. 20.
 32 ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 20. — Арк. 183 — 183 зв.; Спр. 41. — Арк. 214 — 214 зв.
 33 Там же. — Спр. 41. — Арк. 214.
 34 AGAD. ASK. — Dz. I. — N.31. — K. 177;
 ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Спр. 37. — Арк. 37. — Арк. 100 зв.; Спр. 14. — Арк. 484 зв.; Спр. 13. — Арк. 580 — 580 зв. та ін.
 35 ЦДАДА. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 195. — Арк. 122 — 125; ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 22. — Оп. I. — Спр. 9. — Арк. 602; Ф. 21. — Оп. I. — Спр. 52. — Арк. 45.
 36 Arch. Sang. — Т. 3. — S. 61 — 63; ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 35. — Арк. 284 — 285; Спр. 49. — Арк. 32 зв.
 37 *Szczygieł R.* Rola przywilejów lokacyjnych w procesie powstania miast w XV — XVII w na przykładzie Uchan // *Roczniki Lubelski.* — 1985/1986. — Т. 27/28. — S. 51 — 59; *Przywileje lokacyjne miast wojewodztwa Sandomierskiego. XVI wieku // Dzieje Kielecczyny w historiografii Polski udowej.* Baza źródłowa. — Kielce, 1987. — Cz. 1. — S. 58 — 75; *Lokacje miast w Polsce XVI wieku.* — Lublin, 1989. — S. 105 — 106.
 38 *Gostomski A.* Gospodarstwo. — Wrocław, 1951. — S. 100 — 101; *Opalinski K.* Satyra. — Wrocław, 1953. — S. 244; *Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkorolewia.* — Krakow, 1906. — S. 121 — 122; *Merkantylistyczna myśl ekonomiczna w Polsce XVI i XVII wieku.* Wybór pism — Warszawa, 1958. — S. 365.
 39 ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 40. — Оп. I. — Спр. 1. — Арк. 1 — 26 зв., 328 — 338, 397 — 408, 632 — 636 зв.; Ф. 49. — Оп. 2. — Спр. 111. — Арк. 20 — 31 зв.; BZN DR. — N 3669/II. — K. 443 та ін.; *Biblioteka Kórnicka* Polskiej Akademii Nauk. Dział rękopisów. — N 1275. — K. 1 — 10.
 40 *Volumina legum.* — Petersburg, 1859. — Т. 3. — S. 292, 304, 305; Т. 4. — S. 35.
 41 ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 561. — Арк. 55; Спр. 197. — Арк. II зв. — 12, 26 зв. — 27, 53 — 54, 138 зв.; Спр. 206. — Арк. 105 зв. — 106 та ін.; *Русско-еврейский архив.* — Спб., 1882. — Т. 2. — С. 138 (далі: РЕА); *Документы Московского архива министерства юстиции.* — М., 1897. — Т. I. — С. 178 (далі: ДМАМЮ); *Zbiór praw Litewskich od r. 1389 do r. 1529.* — Poznan, 1841. — S. 466 — 468.
 42 ДМАМЮ. — Т. I. — С. 487 — 488.
 43 АЮЗР. — Киев, 1859. — Ч. I. Т. I. С. 9 — 11; Ч. 6, т. 1. — С. 200; ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 21. — Оп. I. — Спр. 35. — Арк. 139 зв.
 44 ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 60. — Арк. 12.
 45 ЛНБ АН УРСР. ВР. — Ф. Осс. — Спр. 1802/II. — Арк. 54 зв. — 55; ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 72. — Арк. 117 — 117 зв. — 504 — 505 зв.; Спр. 75. — Арк. 184; 507 зв. — 507 зв.; Спр. 116. — Арк. 210 зв. — 365 зв.; Спр. 117. — Арк. 216 зв. — 234; Спр. 118. — Арк. 336 зв.; Спр. 119. — Арк. 81, 81 зв. — 82, 159 і ін.
 46 ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 21. — Оп. I. — Спр. 22. — Арк. 856 — 857 зв.; Ф.

22. — Оп. I. — Спр. 9. — Арк. 66 зв.; Спр. 14. — Арк. 172 — 175; Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 16. — Арк. 221 — 222; Ф. 28. — Оп. I. — Спр. 14. — Арк. 635.
 47 ЦНБ АН УРСР. ВР. — Ф. 2. — Спр. 21 632. — Арк. 3; ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 216. — Арк. 32 зв. — 33; ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 28. — Оп. I. — Спр. 16. — Арк. 337 зв.
 48 ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 206. — Арк. 149 зв.; Спр. 214. — Арк. 32 зв. — 33, 42 зв. — 43, 344 зв.; ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 197. — Арк. 669 зв. — 670.
 49 ЦДІА УРСР у м. Києві. — Ф. 25. — Оп. I. — Спр. 25. — Арк. 448 зв. — 449.
 50 ЦДАДА СРСР. — Ф. 389. — Оп. I. — Спр. 197. — Арк. 45 зв. — 46; Спр. 206. — Арк. 143 — 144 зв.; 149 зв. — 156; Спр. 207 — ? — Арк. 66 зв. — 67 зв.; Спр. 49. — Арк. 22 — 22 зв.; Спр. 37. — Арк. 561 зв. — 562; АЮЗР. — Ч. 5, т. 1. — С. 63 — 64.
 51 *История Украинской РСР.* — К., 1979. — Т. 1, кн. 2. — С. 168; *Толстов Р. Д.* Развитие экономики Украины в период позднего феодализма (XVI — XVII ст.). Подальше відокремлення ремесла від сільського господарства і зростання міст // *История народного хозяйства Украинской РСР.* — К., 1983. — Т. 1. — С. 138; *Ковальчук Г. I.* Экономический розвиток західноукраїнських земель. — К., 1988. — С. 69; *Tomkiewicz W.* Wołyn w Koronie (1569 — 1795) // *Rocznik Wołyński.* — 1931. — Т. 2. — S. 30; *Bogucka M., Samsonowicz H.* Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej. — Wrocław, 1986. — S. 334.
 52 *Баранович А. И.* Украина накануне освободительной войны середины XVII в. — М., 1952. — С. 138.
 53 *Zr. dz.* — Т. 19. — S. 15, 18 — 20.
 54 *Крихун М. Г.* Питання чисельності населення на Правобережній Україні другої половини XVI — середини XVII ст. у радянській історіографії // *Вісн. Львів. ін-ту. Сер. іст.* — Л., 1980. — Вип. 16. — С. 75; *Horn M.* Lokalizacja ceskow i specjalności rzemieślniczych w miastach ziemi przemyskiej i sanockiej w latach 1550 — 1650 // *Przegląd historyczny.* — 1970. — Т. 61, Z. 3. — S. 403; *Zaludnienie wojewodztwa belskiego w 1630 roku // Roczniki dziejow spokojnych i gospodarszych.* — 1960. — Т. 21. S. 76 — 78; *Rzemiosło miejskie wojewodztwa belskiego pierwszej połowie XVII wieku. Zagadnienie kryzysu gospodarczego Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII wieku.* — Wrocław; etc., 1966. — S. 151 — 156.
 55 АЮЗР. — Киев, 1905. — Т. 7, ч. 3. — С. 108, 122, 135, 146, 148.
 56 *Ястребицкая А. Л.* О специфике средневековой европейской урбанизации: малые города // *Древности славян и Руси.* — М., 1988. — С. 191 — 197; *Ястребицкая А. Л.* Малые города как проблема сравнительно-исторического изучения европейского средневекового города // *Средние века.* 1988. — Вып. 51. — С. 5. — 79; *Wyrobisz A.* Male miasta w Polsce w XVI — XVII w. // *Miasta doby feudalnej w Europie srodkowo — wschodniej.* — Warszawa; etc., 1976. — S. 177 — 187; *Lalik T.* Geneza sieci miasteczek w Polsce sredniowiecznej // *Ibid.* — S. 113 — 114.

Надійшла I. 10. 1990 р.

Рассматриваются процессы урбанизации Волинского воеводства в XVI — XVII в.